

А. Г. Іващенко

**ПЕРЕБІГ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ УКРАЇНСЬКОЇ
ПРИВАТИЗАЦІЇ В 1991–1994 рр.
(НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Початковий етап української приватизації мав багато складних и суперечливих, а іноді й драматичних подій. Приватизація в українському суспільстві сприймалась неоднозначно. Сам прецедент зміни форм власності в будь-якому суспільстві викликає різні, іноді протилежні оцінки. Приватизація відіграла у суспільстві дуже велику роль: вона вплинула не лише на форму власності, а й на політичне, економічне, соціальне життя суспільства. Тому дослідження початкового етапу приватизації в Україні має велике наукове значення, тому що досвід приватизації в ті роки може бути корисним на сучасному етапі українських перетворень.

Проблеми приватизації постійно знаходяться у полі зору не тільки українських і російських, а також закордонних дослідників. Їм присвячено роботи О. М. Бондар, О. Зінченко, В. С. Ларцева, С. Ледомської, О. Пасхавера, О. Процків, М. Четова, С. А. Давимуки та ін.

Мета статті полягає у тому, щоб простежити перебіг початкового етапу української приватизації, дослідити механізми приватизації, показати, як приватизація вплинула на економічний, політичний соціальний розвиток українського суспільства.

1991 року Україна здобула незалежність. Протягом другої половини 1991 і у 1992 році Верховною Радою був прийнятий пакет нормативно-правових документів, у яких процес приватизації був законодавчо закріплений і в яких був створений механізм роздержавлення і приватизації.

В 1992–1994 рр. зароджувались і поступово формувались ринкові відносини найбільш динамічно на Львівщині. Про перебіг приватизації у Львівському регіоні знаходимо цікаві відомості у так званому Проекті розвитку Львівщини (ЛДП), який здійснювався з метою сприяння всебічному економічному зростанню Львівської області в контексті розширення кордонів Європейського Союзу. Як можна дізнатися з джерел [1], результатом проекту повинна була стати Страте-

гія економічного та соціального розвитку Львівської області до 2015 року, поліпшення підприємницького середовища для здійснення внутрішніх та зовнішніх інвестицій, розвитку бізнесу, посилення спроможності службовців обласних, районних та місцевих органів влади у сфері стратегічного планування та менеджменту. Виконавець проекту — Консорціум на чолі з Університетом Бірмінгем (Великобританія), до складу якого входять: Wyg. International (IMC Consulting) (Великобританія) та Polish British Association of Local Government Assistance (Польща). Основний партнер проекту — Головне управління економіки Львівської обласної державної адміністрації. Проект здійснювався за фінансової підтримки Міністерства міжнародного розвитку Великобританії. В аналітичній довідці, яка була зроблена під час проведення Проекту, наводяться дані про перебіг приватизації у Львівському регіоні. Процес приватизації розпочався з малої приватизації у 1993 році і тривав в області і в наступні роки. З початку реформування власності станом на 1 січня 2004 року в області було приватизовано 8,7 тисячі об'єктів [2]. За кількістю роздержавлених об'єктів область після Донецької знаходиться на 2-му місці. Треба зазначити, що активніше проходив процес роздержавлення до 1997 року (тоді було реформовано більше половини названих об'єктів), надалі спостерігалось уповільнення темпів приватизації. При тому лише 30% від загальної кількості реформованих об'єктів були цілісними підприємствами. Найчастіше об'єктами приватизації ставали структурні підрозділи (67,5%), серед яких переважали приміщення та будівлі. Було приватизовано також 215 окремих об'єктів незавершеного будівництва, основним способом їх роздержавлення став продаж на аукціонах. Із загальної кількості роздержавлених об'єктів на момент приватизації статус юридичної особи мали 2 606 підприємств. За видами економічної діяльності найбільше роздержавлено підприємств оптової і роздрібною торгівлі — 984 (у тому числі об'єктів роздрібною торгівлі побутовими товарами та їх ремонту — 879), з надання колективних, громадських та особистих послуг — 655, промисловості — 380, готелів та ресторанів, кафе, барів — 207) [3].

У першій половині 1990-х відбулось стрімке зростання кількості малих підприємств, які виникли на фоні тотального дефіциту товарів та незначної на той час конкуренції. У загальній

кількості суб'єктів господарювання області сім з кожних восьми — це малі підприємства.

Малі підприємства — юридичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми господарювання та форм власності, в яких середньооблікова кількість працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 500 тис. євро (за середньорічним курсом Національного банку України до гривні) (ст. 1 Закону України “Про державну підтримку малого підприємництва” від 19.10.2000 року № 2063-III та ст. 63 Господарського кодексу України) [4].

Малі підприємства — це особлива форма ведення бізнесу, здатна швидко пристосовуватися до кон'юнктури ринку, більше орієнтуватися на попит і бути вагомим чинником зростання добробуту населення. Малий бізнес сприяє створенню нових робочих місць та поглинанню надлишкової робочої сили. Динаміка кількості малих підприємств відображає загальні тенденції розвитку малого бізнесу регіону. Структура малих підприємств показує, які види економічної діяльності у малому бізнесі області є пріоритетними.

На даний період в області діє понад 82,8 тис. суб'єктів малого підприємництва — юридичних та фізичних осіб, в тому числі 15,5 тис. малих підприємств, частка яких складає 88 % до загальної кількості підприємств. За 2003 рік кількість суб'єктів малого бізнесу зросла на 9,2 %, в тому числі малих підприємств — на 4,7 %, а підприємців — фізичних осіб — на 10,3 %. У середньому на 10 тис. наявного населення припадає 59 малих підприємств і за цим показником Львівщина займає друге місце серед областей України. У сфері малого бізнесу зайнято більше 200 тис. осіб, в тому числі на підприємствах малого бізнесу — понад 135 тис. осіб, і їх кількість за підсумками 2003 року збільшилась на 4,4 % проти попереднього року. Питома вага працюючих на малих підприємствах до загальної кількості працюючих в економіці області складає більше 18,0 %. Вагоме місце займають малі підприємства в економіці області, де їхня частка у загальних обсягах виробництва продукції (робіт, послуг) займає більше 13 % при середній величині цього показника по Україні — 8 %. Дедалі відчутнішою є участь малого бізнесу в доходах місцевих бюджетів, внески

підприємців, зайнятих в малому бізнесі, склали понад 21 % надходжень до Зведеного бюджету області, в тому числі підприємців — фізичних осіб — 4 %. На виконання основних заходів Регіональної програми розвитку малого підприємництва у Львівській області у 2003–2004 роках з обласного Фонду підтримки підприємництва витрачено понад 500 тис. грн.

Запроваджено з 1 липня 2004 року електронну систему реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, що дало можливість удвічі скоротити термін реєстрації власного бізнесу.

Організовано участь суб'єктів малого підприємництва в Економічних форумах та Виставкових салонах, які проводяться в області щорічно в першій декаді жовтня.

Створена та функціонує Громадська приймальня та “гаряча лінія” підприємців Львівщини, Web-сайт “Підприємництво Львівщини”. Діє Центр ділового партнерства, який надає комплекс бізнесових та громадських послуг, створює підприємцям сприятливі умови для становлення, ведення та розвитку власного бізнесу. Запроваджено щомісячне проведення “Дня відкритих дверей” для підприємців Львівщини.

У Львівській області за підсумками 2004 року функціонувало 16,2 тис. малих підприємств. За 2000–2004 роки кількість малих підприємств у Львівській області зростає на 2,6 тис. (на 20,9 %). Водночас знизилася інтенсивність їх створення у порівнянні з іншими регіонами України, про що свідчить скорочення частки Львівщини у загальній кількості малих підприємств у державі загалом: з 7,3 % у 1998 році до 5,7 % у 2004 році.

Відносний показник, який характеризує кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення Львівщини, (62 одиниці) перевищує загальнодержавний показник (60 одиниць), проте поступово наближується до нього в результаті уповільнення темпу зростання кількості малих підприємств в області на тлі більш інтенсивного нарощування в Україні загалом.

Якщо за показником кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення Львівщина серед регіонів України посідала 3-тє місце у 1998 році, то надалі перемістилась у 2003 році на 5-тє–6-тє місце разом з Харківською областю і у 2004 році — на 6-тє місце (після міста Києва, Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, Харківської, Миколаївської областей) [6].

За кількісними характеристиками малий бізнес на Львівщині, як і в Україні загалом, значно поступається економічно розвинутим країнам. В Україні на 10 тис. осіб населення припадає 60 малих підприємств (на Львівщині — 62), тоді як у розвинутих країнах їх кількість коливається в межах 350–750.

За видами економічної діяльності найбільше малих підприємств останніми роками діє у сфері торгівлі. Так, у 2004 році в оптовій та роздрібній торгівлі функціонувало 5 899 підприємств, або 36,4 % від їх загальної кількості. Але проти 1999 року кількість їх у цьому виді діяльності зменшилася на 11 % через перехід у середній бізнес та активізацію діяльності підприємців — фізичних осіб.

Значною є їх кількість у промисловості — 2 940 малих підприємств (18,2 % від загальної кількості), в операціях з нерухомістю, здаванні під найм та послугах юридичним особам — 2 551 (15,8 %), у будівництві — 1 130 (7 %), в готельно-ресторанному бізнесі — 1 062 (6,6 %). Збільшується кількість малих підприємств, що надають ринкові послуги, зокрема, в операціях з нерухомістю, здаванні під найм та послугах юридичним особам за останні п'ять років їх кількість зросла у 2,1 раза і питома вага збільшилась з 9,2 до 15,8 %.

За 2000–2004 роки збільшення кількості малих підприємств спостерігалось в усіх основних видах економічної діяльності, крім оптової та роздрібною торгівлі, і найсуттєвіше: у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві — у 1,5 рази (на 211 одиниць), в операціях з нерухомістю — у 2,1 рази (на 1 316 одиниць), в охороні здоров'я та соціальній допомозі — у 1,8 рази (на 101 одиницю).

Повільніше зростала кількість малих підприємств у будівництві (на 54,4 %, або на 398 одиниць), промисловості (на 24,9 %, або на 586), у готельно-ресторанному бізнесі (на 12,7 %, або на 120), на транспорті (на 61 %, або на 321), з надання колективних, громадських та особистих послуг (на 15,7 %, або на 83).

Львівщина є лідером в приватизації на Україні. Кожний десятий приватизований в Україні об'єкт є львівським. На 01.03.99 р. у Львівській області приватизовано 6 312 об'єктів (26 об'єктів приватизовано ЦА ФДМУ), з них 5 563 об'єктів малої приватизації (з них 4 об'єкти приватизував ЦА), 495 —

великої (з них 19 підприємств приватизовано ЦА ФДМУ), 201 державна частка (з них 2 приватизовано ЦА) і 38 недобудов (з них 1 недобудову приватизовано ЦА) та 15 об'єктів групи Ж. В області створено 585 ВАТ, з них 568 — регіональним відділенням, 17 — центральним апаратом ФДМУ. Серед об'єктів великої приватизації 434 приватизовано більше ніж на 70 % (176 об'єктів агропромислового комплексу та 258 промислових підприємств). З них 324 приватизовано на 100% [5]. Цього успіху вдалось досягнути чіткою організацією праці органів приватизації, ефективною взаємодією з обласною адміністрацією, Львівською обласною та міською Радами, органами місцевої влади в районах та містах, галузевими структурами управління, керівниками підприємств, політичними і громадськими організаціями, засобами масової інформації.

За 1998 рік регіональним відділенням ФДМУ у Львівській області приватизовано 641 об'єкт. Це найвищий в Україні показник. З них 472 об'єкти малої приватизації, 33 — великої, 116 державних часток, 15 недобудов та 5 об'єктів групи Ж.

З початку приватизації представництвами ФДМУ у районах області та містах обласного підпорядкування приватизовано 4 858 об'єктів комунальної власності (з них представництвом у м. Львові — 2 397 об'єктів). Найбільший вклад внесли: представництво ФДМУ в м. Львові (38,13 % від кількості об'єктів, приватизованих регіональним відділенням), в м. Дрогобичі (3,69 %), в м. Самборі (3,26 %), м. Стрию (2,88 %), представництво ФДМУ в Золочівському районі (2,8 %), у Яворівському районі (2,51 %), у Жовківському районі (2,1 %), в Стрийському районі (2,08 %) та представництво ФДМУ в м. Трускавці (1,83 %).

Агропромисловий комплекс області є одним з найважливіших секторів економіки області. В ньому зосереджено базові галузі сільського господарства: виробництво, заготівля, переробка, агрохімічне і інженерно-технічне забезпечення технологічних процесів. У зв'язку з цим надзвичайно важливе значення мали приватизаційні процеси, як землі, так і майна, що відбувались і відбуваються в нашій області. Незважаючи на складну економічну ситуацію приватизація майна в АПК вступає в завершальну стадію. Усього в області налічується 535 підприємств та організацій АПК, з яких 59 не підлягають при-

ватизації. Станом на 1 березня 1999 року приватизовано 393 об'єкти.

За період з 1992 по 1998 роки реорганізовано в колективні сільськогосподарські підприємства і відкриті акціонерні товариства 95 радгоспів та інших сільгосп підприємств (99 % з тих, що підлягають приватизації), при цьому трудовим колективам цих підприємств державне майно фактично передано безоплатно.

Майже повністю завершено акціонування підприємств з переробки м'яса, молока, цукрозаводів, хлібозаводів, пивобезалкогольних підприємств, сервісних підприємств (сільгосптехніка, сільгоспхімія).

Окремої уваги заслуговує питання приватизації об'єктів незавершеного будівництва. Приватизація об'єктів незавершеного будівництва надає право приватизувати земельні ділянки під цими об'єктами із значною знижкою. Крім того, потенційним інвесторам надається можливість вибору щодо завершення будівництва під вибране ними виробництво. Враховуючи це, можна сподіватись, що зросте зацікавленість до згаданих об'єктів.

Позитивні результати малої приватизації та її економічна ефективність не викликають сумніву. Це наочно видно у м. Львові, де є вже сотні магазинів, кафе та приватних аптек європейського рівня. Підприємствами проведено реконструкцію та благоустрій прилеглої території. Слід також відмітити, що в області малого бізнесу створено здорову конкуренцію, за рахунок чого іде поповнення бюджету та забезпечення людей роботою.

На сьогодні в області існує достатнє інфраструктурне забезпечення для повноцінного супроводу процесів приватизації, післяприватизаційної підтримки, банкрутства та ліквідації підприємств.

Отже, аналіз перебігу подій першого етапу приватизації на прикладі Львівської області свідчить про те, що, незважаючи на труднощі і проблеми, в Україні з 1991 року розпочався процес роздержавлення і приватизації державного майна. Перший етап приватизації мав свої особливості. На цьому етапі, коли ще не було напрацьовано нормативно-правову базу, не було до-свідчених спеціально підготовлених кадрів, не було створено

відповідних організаційних структур, а ті, що створювалися, не мали досвіду у такого роду діяльності, — всі перелічені і деякі інші проблеми створювали безліч перешкод на шляху української приватизації. Однак це не завадило досить повільно, але невблаганно просуватися процесу приватизації. Досвід української приватизації є повчальним і може прислужитися тим країнам, де роздержавлення і приватизація є нагальними потребами.

Джерела та література

1. Проект економічного та соціального розвитку Львівської області (Електронний ресурс) // Режим доступу: <http://ldp.lviv>
2. Там само.
3. Давимука С. А. Приватизація на Львівщині: результат та перспектива. — Львів, 1998. — 92 с.
4. Закон України “Про державну підтримку малого підприємництва” від 19.10.2000 року № 2063-III \ \ Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, № 51-52, ст. 447.
5. Династія. Портал розвитку підприємництва в Україні. Приватизація (Електронний ресурс \ \ Режим доступу: <http://www.dynasty.lviv.ua>
6. Розвиток підприємництва є фактором сталого розвитку Львівщини (Електронний ресурс)\ \ Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

Анотації

Иващенко А. Г. Обзор начального этапа украинской приватизации в 1991–1994 гг. (на примере Львовской области).

В статье на примере отдельного региона рассматривается начальный этап приватизации, исследуются механизмы приватизации, ее влияние на экономическое, политическое и социальное развитие общества.

Ivashenko A. G. Survey of initial stage of privatization in Ukraine in 1991–1994 (on the example of Lviv region).

The article deals with the initial stage of privatization, its mechanisms as well as its influence on the economical, political and social development of society.